

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Катерина Шевчук

ПАНОРАМА СУЧАСНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Навчально-методичний посібник

Рівне
РДГУ
2019

УДК 1(091) (4) (075.8)

ББК 87

Ш 37

*Рекомендовано до друку ухвалою вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 8 від 27 вересня 2018 року)*

Рецензенти:

Зайцев М. О., доктор філософських наук, професор;

Шугаєва Л. М., доктор філософських наук, професор.

Шевчук К. С.

Ш 37

Панорама сучасної зарубіжної філософії: начальні-методичний посібник. Рівне: РДГУ, 2019. 244 с.

ISBN 978-617-7328-48-2

У навчально-методичному посібнику проаналізовано вчення представників основних течій та напрямів філософської думки кінця XIX – XX ст. (філософія життя, психоаналіз, позитивізм, американський прагматизм, неомарксизм і постмарксизм, неотомізм, феноменологія, герменевтика, структуралізм, екзистенціалізм, філософія діалогу, комунікативна філософія, філософія постмодернізму). Автор аналізує специфіку підходів до осмислення тих філософських проблем, які перебували в центрі уваги того чи іншого напрямку сучасної філософії. Звертає при цьому увагу на методологічні пропозиції представників різних напрямів і течій у вирішенні основних філософських питань.

Посібник стане у нагоді всім, хто цікавиться проблемами сучасної філософії, а також фахівцям у сфері історії філософії, культурології та антропології.

УДК 1(091) (4) (075.8)

ББК 87

ISBN 978-617-7328-48-2

© Шевчук К. С., 2019

Зміст

ВСТУП	6
ТЕМА 1: Філософія життя	8
1. Критика раціоналізму – С. К'єркегор	8
2. Подолання модерного розуміння світу – А. Шопенгауер	11
3. Ф. Ніцше – аполонівське і діонісійське начала в культурі. Воля до життя і воля до влади. Надлюдина	14
4. Конфлікт культури в розумінні Г. Зіммеля	18
5. Життя як творче становлення – концепція А. Бергсона	20
ТЕМА 2. Психоаналіз	25
1. Становлення психоаналізу. З. Фрейд	25
2. Розвиток психоаналітичних ідей. К. Г. Юнг	31
3. Неофрейдизм. Погляди А. Фрейда, Г. Гартмана, Е. Еріксона, Дж. Морено, К. Горні, А. Адлера, Е. Фромма	34
4. Структурний психоаналіз Ж. Лакана	38
ТЕМА 3: Позитивізм	45
1. Позитивізм як напрям сучасної філософії	45
2. Основні віхи розвитку позитивізму	45
2.1. Класичний позитивізм. Основні ідеї О. Конта і Г. Спенсера	46
2.2. Емпіріокритицизм (махізм). Погляди Р. Авенаріуса та Е. Маха	47
2.3. Неопозитивізм. Основні ідеї філософів «Віденського кола», представників Львівсько-Варшавської школи та аналітичної філософії. Погляди Л. Вітгенштейна	48
2.4. Постпозитивізм. Погляди К. Поппера, Т. Куна, П. Феєрабенда	55
ТЕМА 4: Неомарксизм та постмарксизм	59
1. Основні ідеї представників Франкфуртської школи	59
2. Аналіз ідеологічних проблем капіталізму в творчості Д. Лукача	66
3. Вчення про гегемонію А. Грамші	68
4. Основні ідеї представників постмарксизму. К. Касторіадіс	70

ТЕМА 5: Неотомізм	75
1. Неотомізм як напрям сучасної філософії	75
2. Погляди Е. Жильсона	79
3. Погляди Ж. Марітена	83
ТЕМА 6: Феноменологія	88
1. Основні ідеї феноменології Е. Гусерля	89
2. Феноменологічна концепція Р. Інґардена	92
3. Основні ідеї феноменологічної філософії М. Шелера	97
4. Герменевтична феноменологія М. Гайдеґґера	100
5. Основні аспекти феноменологічного вчення Я. Паточки	102
ТЕМА 7: Герменевтика	107
1. Універсалізація герменевтики. Ф. Шляйєрмахер.	107
2. Герменевтика як методологія «наук про дух». В. Дільтей, Г. Шпет.	110
3. Розуміння як онтологічний принцип у філософській герменевтиці Г.-Г. Гадамера	116
4. Герменевтична концепція П. Рікера	119
ТЕМА 8: Структуралізм	123
1. Визначення структуралізму як напрям сучасної філософії. Загальний нарис історії структуралізму	123
2. Початки структуралізму. Ф. де Сосюр	126
3. Структурна лінгвістика Е. Сепіра	130
4. Структурна антропологія К. Леві-Строса	133
5. Р. Барт: структуралізм як діяльність	135
6. Ж. Делез: Як розпізнати структуралізм	139
7. «Семаналіз» Ю. Кристевой	141
ТЕМА 9: Екзистенціалізм	147
1. Екзистенціальний гуманізм Ж.-П. Сартра	148
2. Християнський екзистенціалізм Г. Марселя	151
3. Від абсурду до бунту: екзистенціалізм А. Камю	155
4. Сутність людського буття та концепція «вісьового часу» в екзистенціалізмі К. Ясперса	157
ТЕМА 10. Філософія діалогу	164
1. Поняття діалогу в філософії М. Бубера	164
2. Філософія діалогу Е. Левінаса	168
3. Концепція діалогу М. Бахтіна	169
4. Діалогіка культури у працях В. Біблера	174

ТЕМА 11. Американський прагматизм	179
1. Основні ідеї прагматизму Ч. Пірса	180
2. Основні аспекти прагматизму У. Джемса	183
3. Інструменталізм Дж. Дьюї	187
4. Неопрагматизм Р. Рорті	190
ТЕМА 12: Сучасна комунікативна філософія	194
1. Сучасна комунікативна філософія: загальний огляд проблематики	194
2. Теорія комунікативної дії і дискурсивна етика Ю. Габермаса	197
3. Трансцедентальна прагматика К.-О. Апеля	204
ТЕМА 13: Філософія постмодернізму	208
1. Сутність постмодернізму. Витоки постмодернізму	208
1.1. Основні риси культури постмодернізму	209
1.2. Протиріччя і виклики постмодернізму	211
2. Характерні риси філософії постмодернізму	213
3. Погляди представників філософії постмодернізму	
Критика постмодернізму	215
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	222
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	225
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ	227
ЛІТЕРАТУРА	228

Вступ

Сучасна зарубіжна філософія є явищем неоднорідним, охоплює різноманітні напрями і течії. Серед них можна назвати, зокрема, такі: філософія життя, психоаналіз, позитивізм, аналітична філософія, неомарксизм і постмарксизм, неотомізм, феноменологія, герменевтика, структуралізм, екзистенціалізм, філософія діалогу, американський прагматизм, комунікативна філософія, філософія постмодернізму. Кожен з цих напрямів має свій погляд на предмет і завдання філософії, що виливається у відмінності підходів до розуміння і вирішення тих чи інших смисложиттєвих питань. Деякі з напрямів акцентують увагу на окремих проблемах сучасного світосприйняття, виділяючи і підкреслюючи, таким чином, їх особливе значення серед інших. Використовують при цьому своєрідну методологію і особливий підхід у дослідженні та проясненні сучасних феноменів.

Так, наприклад, філософія життя виникає в епоху культурної кризи в Європі. Симптоми цієї кризи проявлялися у зростанні ірраціональності суспільного життя, загостренні конфліктів між особистістю та суспільством тощо. Філософія життя виникає як реакція проти Просвітництва, в сенсі протиставлення розуму сил життя з його ірраціональністю та безпосередністю. У центрі філософської проблематики напряму перебуває феномен життя. Життя постає тут як феномен людського існування, що недоступний раціональному осмисленню.

З критикою домінування раціонального способу мислення і пояснення у цьому ключі усіх механізмів виникнення і функціонування життєвого світу людини пов'язана, зокрема, поява психоаналізу як напряму сучасної філософії. Психоаналіз звертає увагу, передусім, на психічний вимір буття людини, взаємодію різних структурних рівнів свідомості, вплив підсвідомого на поведінку і діяльність індивіда тощо. У той же час представники позитивізму прагнули розбудовувати філософське знання на твердій науковій основі, вони виступали за те, щоб філософія спиралася лише на достовірне наукове знання. Філософія, на думку позитивістів, повинна використовувати лише факти, звільнитися від будь-яких оцінок, спиратися на науковий метод.

Проблема інтерсуб'єктивності і діалогічного відношення до Іншого стала центральною темою філософії діалогу. Зміна парадигми, що здійснювалась у процесі переходу від «філософії свідомості» до «фі-

лософії комунікації» пов'язана натомість із сучасною комунікативною філософією. Ключовим тут є поняття дискурсу. На основі процедури дискурсу встановлюється відмінність між істинними й неістинними цінностями та нормами. Значення істини полягає у тому, що досягнуто саме обгрунтованого консенсусу. У прагматизмі ж єдиним критерієм істинності вчення чи цінностей визнаються практичні наслідки їх застосування. Відповідно до цього, якщо вчення не має якихось практичних результатів, не приносить користь, то воно визнається хибним.

Саме така багатоаспектність і розгалуженість притаманна феномену сучасної філософії. Вона відображає плюральність і розгалужений характер, притаманний сучасному буттю світу і людини. Напрями і течії сучасної філософії по суті є віддзеркаленням і філософською рефлексією тих подій і процесів, які відбувалися з середини XIX і впродовж XX ст. Ознайомлення з основною проблематикою сучасної філософії допоможе, таким чином, краще зрозуміти суть, витoki і можливі наслідки цих процесів, принаймні, на антропологічному і соціокультурному рівні. Посібник є по суті історико-філософським аналізом сучасності.

Навчальний посібник виник у результаті читання курсу «Панорама сучасної зарубіжної філософії» студентам четвертого курсу Рівненського державного гуманітарного університету з 2013 по 2015 р. Він може стати у нагоді студентам вищих навчальних закладів, особливо тим, що цікавляться філософськими і соціокультурними питаннями сучасності.

Метою створення посібника було ознайомлення із основними напрямками, концепціями, постатями, які формують обличчя сучасної філософії, розкривають поліфонізм і плюралізм сучасного філософського мислення, що дає можливість альтернативного їх сприйняття. Посібник окреслює основні категорії сучасної філософії, знайомить із першоджерелами та найбільш вживаною сучасною філософською літературою. Важливим завданням є, передусім, створення умов для формування світоглядно-методологічної культури студентів, що сприятиме здатності синтезувати набуті знання з фахових та гуманітарних дисциплін у цілісне світосприйняття, а також вмінню застосовувати набуті філософські знання при аналізі реалій сучасного суспільного буття. Все це допоможе студентам сформувати власну позицію щодо актуальних проблем сьогодення.